پەیوەندی سیاسیی سمکۆ لەگەڵ ئینگلیزەکان

لە ئاوێنەی بەڵگەنامەکانی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی بەریتانیادا

ئەنوەر سوڵتانی

"ئەم وتارە، لە سەر داوای ئەکادێمیای کوردی لە هەولێر، بۆ کۆنفەرانسێک نووسرا کە بڕیار بوو چەند ساڵێک پێش ئێستا سەبارەت بە سمایل ئاغای سمکۆ، لە هەولێر بەڕێوە بچێت بەڵام دواتر بڕیارەکە هەڵوەشایەوە و کۆنفەرانس بەڕێوە نەچوو. من ئەودەم بۆ نووسینی وتارەکە ماوەی چەند هەفتە سەردانی "ناشناڵ ئارکایڤ" ی بریتانیام کرد لە لەندەن و بە هەندێک بەڵگەنامەی پەیوەندیداری وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا لەو ساڵانەدا چوومەوە. دیارە ژمارەی ئەو بەڵگەنامانەی وا بابەتی سەبارەت بە سمکۆ و ئێران و عیراقی سەردەمی ئەویان تێدا بێت گەلێک زۆرن و کارەکەی من تەنیا لەبەر ڕووناکایی هەڵبژاردەیەکیان بەڕێوە براوە. هەڵبژاردەکەش زیاتر ساڵی ۱۹۲۲ دەگرێتەوە کە تێیدا زیاتر باس لە مەسەلەی "پەیوەندیگرتنی بریتانیا لەگەڵ سمکۆ" دەکرێت و ئەوە خاڵی سەرەکی لێکۆڵینەوەکەی من بوو. ئەوانیتر بەگشتی هەواڵی هەڵسوکەوتی سمکۆن و هاتوچۆکردنی بۆ عیراق و تورکیا. من وێنەی ژمارەیەکی زیاتر لە بەڵگەنامەکانم هەڵگرتووە کە دەکرێ لە داهاتوودا کەڵکیان لێ وەربگیرێت."۲۰۲۱/۱۲/۹

سمایل ئاغای شکاک ناسراو بە سمکۆ (۱۸۸۷ – ۱۹۳۰)، لە سەردەم و بارودۆخێکی ئاڵۆزی کۆمەڵایەتی – سیاسی کوردستان و بەگشتی ڕۆژهەڵاتی ناویندا ژیا و حکوومەتی ئێران بە شێوەیەکی ناجوانمێرانە کوشتی- سەردەمێک کە مۆرکی ئەم دیاردانەی بەسەرەوە بوو:

- بارودۆخی کۆمەڵایەتی شوێنی ژیانی سمکۆ عەشیرەیی و بە کێشەی نێوان هۆزەکان و بێ هەڵوێستیی و گەلێک جاریش هاوکاری و تەنانەت دارەدەستیی حکوومەتی ناوەندی لە لایەن هەندێکیان و سەربزێوی لە حاندی دەوڵەت لەلایەن هەندێکی دیکەیانەوە، پێناسە دەکرا؛
- شوێنایەتی ژیانی هۆزی شکاک لە ئێران، سێ کوچکەی دراوسێیەتی تورکیا و ڕووسیا و لە ڕێگەی عیراقی تازە بنیات نراویشەوە ئینتیدابی بریتانیا بوو؛
- لە ناوخۆی ئێراندا، سمکۆ و هۆزەکەی لە دراوسێیەتی تورکی ئازەربایجانی و ئاسۆری و ئەرمەنی و جوولەکەی ئازەربایجاندا دەژیان؛
- سەرمایەداری لە کۆمەڵگای ئێرانی دوای شۆرشی مەشرووتە (۱۹۰٦)دا خەریکی گەشەکردن بوو.
- بەڵام قۆناغی ئابووری- کۆمەڵایەتیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هێشتا هەر فیئۆداڵی بوو.
- شۆرشی مەشرووتە خوازیی ئێران سەرکەوتبوو - شۆڕشێک کە کۆتایی بە دەسەڵاتی بێ سنووری قاجارەکان و پشتیوانە ڕووسەکانیان هێنا و

بەشوێنیدا حکوومەتی پەهلەوی بە پشتیوانی ئینگلیزییەکان لە ئێران دامەزرا؛

- دوو ساڵ دواتر، و دوای کەوتن و هەستانەوەی چەندساڵە، شۆڕشی مەشڕووتە لە وڵاتی عوسمانیش بە تەواوەتی سەرکەوت؛
- جەوهەرئاغای برای سمکۆ ساڵێک پێش سەرکەوتنی مەشرووتەی ئێران واتە لە ١٩٠٥ و لە کاتی خزمەت کردنی حکوومەتی ئێراندا، بەدەستی ئەوان لە تەورێز کووژرا!؛
- لە ١٩٠٧ واتە ساڵێک دوای مەشڕووتەی ئیران، ڕووسیای تزاری و حکوومەتی ئینگلیز ، خاکی ئێرانیان کرد بە سێ بەشەوە: باکوور بۆ رووسیا، باشوور بۆ ئینگلیز و تەنیا بەشی ناوەڕاست بە پێتەختی تارانەوە، وەک ئێرانی سەربەخۆ مایەوە؛ ناوچەی ژیانی سمکۆ و هۆزەکەی وەک بەشێک لە باکووری ئێران کەوتە بەشی ڕووسیاوە؛
- ٩ ساڵ دوای مەشڕووتەی ئێران، شەڕی یەکەمی جیهانی لە ١٩١٤دا، ڕوویدا؛
- لە ١٩١٥ دا، دوو دەسەڵاتە ئیستیعمارییەکەی ڕووس و ئینگلیز ئێرانە بە سێ بەشکراوەکەی خۆیانیان کرد بە تاقە دوو بەشەوە و هەرکام نیوەی خاکی وڵاتەکەیان خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیان- ئیتر نیشانەیەک لە ئێرانی سەربەخۆ نەما- ناوچەی ژیانی سمکۆ و هۆزەکەشی وەک پێشتر، بەشێک لە باکووری ئێرانی ژێر دەسەڵاتی ڕووسیای پێک دەهێنا؛
- لە ماوەی هەر ئەو شەڕی جیهانییەدا شۆڕشی ئوکتۆبری ١٩١٧ ی ڕووسیا کۆتایی بە دەسەڵاتی تزارەکان هێنا و بەشێکی بەرچاو لە خاکی ئێران و عوسمانی کە سیاسەتی ئیستیعماریی ڕووس داگیری کردبوو، درانەوە بە خەڵکی ئەو دوو ولاتە و نەقشەی دابەشکرانی ئێران لە نێوان ڕووسیا و ئینگلیزدا هەڵوەشایەوە، ناوچەی ژیانی سمکۆش کەوتەوە ژێر ڕکێفی ئێران؛
- ئینگلیزەکان لە ساڵی ١٩١٩ دا پەیمانێکی دۆستایەتی ئێران و بریتانیایان لەگەڵ وثوق الدولەی سەرەک وەزیرانی ئێران مۆر کرد، کە زۆرێک لە نیشتمانپەروەرانی ئێرانی دژی دەوەستان، ئاشکرایە دوای ئەو پەیمانە، ئینگلیزەکان ئامادە نەدەبوون لەگەڵ ڕاپەڕیو یاخود نەیارێکی حکوومەتی ئێراندا دۆستایەتی و هاوکاری بکەن. نوێنەری بریتانیا بۆ ئیمزای ئەو پەیمانە، سر پرسی کاکس بوو کە دواتر بوو بە مەندووبی سامی لە عیراق؛
- لە ساڵی ١٩٢١دا حکوومەتێک بە ناوی حکوومەتی عیراق دامەزرا و کەوتە بەر ئینتیدابی ئینگلیز و پاشانیش لە ژێر چاوەدێری ئەواندا بوو بە ولاتێکی سەربەخۆ؛
- لە ساڵی ١٩٢٢ دا پەیمانێکی دۆستی لە نێوان یەکیەتی سۆڤیەت و ئێران مۆر کرا و دوابەدوای ئەو پەیمانە، ئەوانیش نەیاندەویست دژ بە حکوومەتی ناوەندی یارمەتی سەرەک هۆزی بەشێک لە هەمان ئەو وڵاتە'دۆست'ەی خۆیان دژ بە حکوومەتی ناوەندی بدەن.
- هەر لەو ساڵانەدا بوو کە لە ئێران و عیراق نەوت دۆزرایەوە و ئینگلیزەکان پەیمانی هەڵێنجان و کڕینی نەوتیان لەگەڵ دەسەڵاتداریەتی هەردوو وڵاتەکە بەست؛ لەو کاتە بەدواوە نەوت بوو بە فاکتەرێکی گرنگی نەک هەر

ئابووری، بەڵکوو سیاسیش لە دیاریکردنی سیاسەتەکانی ئینگلیز لە ناوچەکەدا.

سمکۆی لاوی باوک و برا بە دەستی ئێرانییەکان کووژراو، لەو بارودۆخە ئاڵۆزەدا دەژیا. لە کەسایەتی ئەودا، چەشنە خولیایەکی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان و دەرهاتنی گەلەکەی لەژێر چەپۆکی ئێران لەگەڵ ئارەزووی تۆڵەسەندنەوەی خوێنی کەس وکارە بە ناحەق کووژراوەکەی خۆی ئاوێتە ببوو. ئامانج و ڕۆح و فیکری خەباتی نەتەوایەتی ٤٠ ساڵ پێشتری شیخ عوبەیدیللای نەهری، بەتایبەت لە فەزای ناوچەکانی سنووریی ئێران و عوسمانی و لە ناو بنەماڵە و عەشیرەتەکەی ئەودا مابووەوە؛ سمکۆ بە خزمایەتیش دەگەیشتەوە شیخ عەبدولقادر و سەید تەها (کوڕ و کوڕەزای شێخ عوبەیدیللای نەهری).

کۆدیتای ١٩٢٠ ی سەید زیائەددینی تەباتەبایی و ڕەزاخانی میرپەنج، کۆتایی بە دەسەڵاتی قاجاری لایەنگری ڕووس لە ئێران هێنا و دوای ماوەیەک ڕەزاخان بوو بە یەکەم دەسەڵاتداری ئێران و دوای چوار ساڵیش، بە پادشای ئێران. یەک لە تایبەتمەندییەکانی سیاسەتێک کە ڕەزاشا پەیڕەوی دەکرد، بەهێزکردنی دەسەڵاتی ناوەندی و لێدانی سەرەک هۆزەکان و بەگژ یەکدا کردنیان بوو. ژمارەیەکی زۆری سەرەک هۆزە کورد و لوڕەکان لە زیندانی ڕەزاشادا مابوونەوە و ئەوانەش وا نەگیرابوون، هەر لە دواڕۆژی خۆیان دڵنیا نەبوون. سوپای تازە دامەزراوی ئێران لە ناوچەکانی باکوور و ڕۆژئاوای ئێران حاکم و دەسەڵاتداری سەرەکی بوون و ژیانی مەدەنیی شار وگوندەکانیان پێشێلی حوکمی توندوتیژ و سەرەڕۆیانەی خۆیان کردبوو. ئازادییە کۆمەڵایەتییەکان وەک زمانی زگماک و جل وبەرگی نەتەوایەتی لە کورد و نەتەوەکانیتر یاساخ کرابوون.

لە ساڵانی سەرەتای حکوومەتی رەزاشادا، ئێران چەند ڕاپەڕین و شۆڕشی لە ناوچە دوورەدەستەکانی چوار گۆشەی وڵاتی بەخۆیەوە بینی:

- ڕاپەڕینی شێخ محەمەدی خیابانی لە تەورێز؛
- بزووتنەوەی میرزا کوچک خان و جەنگەڵییەکان بە یارمەتی ئیحسانوڵڵاخانی کرماشانی و خاڵۆقوربانی کوردی هەرسینی لە گێڵان؛
- سەرهەڵدانی شێخ خەزعەلی عەرەب لە باشوور؛
- ڕاپەڕینی محەممەد تەقی خانی پەسیان لە خۆراسان؛
- ڕاپەڕین خەڵکی لوڕستان و قارەمانیەتیی قەدەم خێر؛
- 'کۆدیتای سوور'ی ئەبولقاسم لاهووتی کرماشانی و ژاندرمەکان لە تەورێز؛
- ڕاپەڕینی سەردار ڕەشیدی ئەردەڵان لە ڕوانسەر و کوردستان؛
- ڕاپەڕینی مەحموودخانی دزڵی و مەحموودخانی کانی سانان لە مەریوان و هەورامان؛ و
- ڕاپەڕینی سمکۆ لە ئازەربایجان و کوردستان.

ئەو ڕاپەڕینانە، کەم وزۆر، هاوکات بەڵام لێک داپڕاو و بێ ئاگا لەیەکتر و هەندێک جار دژ بە یەکیش بوون و هیچکام هەوڵی پێکەوە لکان و یارمەتیدانی ئەویتریان نەدا و لە ئەنجامدا ڕەزاشا و سپای ئێران، توانییان بە هاسانی و یەکە یەکە تێکیان بشکێنن و نەیانهێڵن. جێگەی سەرنجە سەرکردەی شەش لەو حەوت ڕاپەڕینانە کورد بوون: سمکۆ، سەردار ڕەشید، مەحموودخانی دزڵی، مەحموودخانی کانی سانان و لاهووتی کورد بوون، 'پەسیان'یش بە گوێرەی هەواڵی مامۆستا محەممەد عەلی سوڵتانی، کورد بوو هەر دەرەبەگی کوردی قوچانیش کوشتیان؛ قەدەم

خێری لوڕیش هەر بەکورد دادەنرا هێزی سوپایی بزووتنەوەی جەنگەڵیش لە هەرسینییە کوردەکانی کرماشان بە ڕێبەرایەتی خاڵۆ قوربان و خاڵۆ مراد پێک هاتبوو!

ڕاپەڕینی سمکۆ ئاڵقەیەک لەو زنجیرە راپەڕینانە بوو. بەڵام سمکۆ نەیتوانی عەتفی خەڵک و هاوکاریی ڕاپەڕیوەکانی دیکەی ئێران بەرەو خۆی ڕابکێشێت و ئەوە کەمایەسییەکی گەورەی ڕاپەڕینەکەی بوو. تێک گیرانی لەگەڵ ئاسۆرییەکان و هەندێک جاریش ئەرمەنییەکان، هەروەها شەڕ وپێکدادانی لەگەڵ ئازەربایجانییە خۆجێییەکان دوو لەو ناتەواوییە بەرچاوانە بوون کە ڕاپەڕینەکەی ئەویان پێ دیاری دەکرا. بەڵگەنامەیەکی ڕۆژی ١٩٢٦/١٠/١٦ ی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی بریتانیا دەڵێت:

"سمکۆ ئەوەندە جێگەی ڕق و کینە و ترسی خەڵکی ئازەربایجانە، کە حکوومەت دەتوانێ حیساب لەسەر هاوکاری کردنی دانیشتووانی غەیرەکوردی ئازەربایجان و تەنانەت هەندێک لە کوردەکانی ئەوێ [بۆ لێدانی سمکۆ] بکات." [1]

بە گوێرەی سەرچاوەیەکی کوردی، کوردانی هەندێک ناوچەی وەک مەهاباد و سەقزیش ناڕەزایی زۆریان لە دەسەڵاتداریی ئەو و مەئموورە خۆجێییەکانی واتە هەندێک سەرەک هۆزی موکریان هەبوو[2]. گرتنی شاری مەهاباد بۆ سمکۆ، هاسان چووە سەر، لەبەر ئەوەی خەڵکەکە دژایەتییان نەکرد و تەنیا ژاندرمەکانی مەلیکزادە بوون لە بەرانبەریدا وەستان ئەوانیش تووشی ئەو کوشتارە گەورەیە هاتن؛ بەڵام سەرەڕای پێشوازی کردنی خەڵک، شارەکە لە لایەن سوارە و سوپای سمکۆوە تاڵان کرا و بە گوێرەی ڕاپۆرتی مژدەدەرە ئوروپاییەکانی 'میسیۆنەریی کوردستان' لە مەهاباد، ئەوانیش وەک خەڵکی شارەکە کەوتنە بەر تاڵان وپڕۆ و کەسێکیشیان بە دەست سوارەی عەشیرەتی شکاکەوە لێ کووژرا[3]. نەک هەر سەرچاوە ئێرانییەکان وەک دوو کتێبی ئەحمەدی کەسرەوی[4]، بەڵکوو هەندێک سەرچاوەی کوردی وەک بیرەوەرییەکانی مامۆستا هەژاریش[5] ڕاستی ئەو تاڵان و ڕووتاندنەوانە دەردەخەن. تەنانەت بنەماڵەیەکی خەباتکاری وەک قازییەکان لەگەڵ سمکۆدا تووشی کێشە هاتن و دەگوترێت نەمر میرزا ئەبولحەسەنی سەیفولقوزاتی قازی لە لایەن دەسەڵاتداریی سمکۆوە لە ورمێ دەست بەسەر کرابێت.

واهەیە بتوانین پاساوی ئەو دڵڕەقی و دەستدرێژی و دوور لە یاسابوونەی سپای سمکۆ بەو قسەیە بدەینەوە کە دەگوترێت هەموو هێزێکی عەشیرەتی لە هەموو شوێنێکی دیکەی جیهانیش هەمان ئەو کردەوانەیان بووە کە ئەوان بوویان. بەڵام بۆ نموونە ئاسۆرییەکان، کە دوای کووژرانی ماڕ شەمعوون لە زێد و خاکی خۆیان هەڵکەنران و هەرگیز وڵاتی لەدەستچوویان دەست نەکەوتەوە، ئەو پاساوانەی ئێمە قەبووڵ ناکەن، ئازەربایجانییەکانیش بە هەمان شێوە.

*****

با بگەڕێینەوە سەر باسەکەمان.

---

[1] E6217/95/34

[2] . مصطفی تیمورزادە، "وحشت در سقز- نگاهی بە تحولات کردستان در فاصلە جنگ اول جهانی تا اعادە اقتدار دولت مرکزی ١٢٩٢ تا ١٣٠٢ شمسی"، نشر شیرازە، تهران ١٣٨٠، صص ٩٤ تا ١١٤

[3] Hassan Ghazi, “Kurdistan Missionary”, Kurdistanica.com

[4] تاریخ مشروطە و تاریخ هیجدە سالە آذربایجان

[5] عەبدوڕەحمانی شەرەفکەندی (هەژار)، "چێشتی مجێور"، چاپی یەکەم، پاریس ١٩٩٧، ل. ١٣

سمکۆ ڕوایەکی قورس و قایمی بە خەڵک و هێزی ناوخۆیی کورد نەبوو و زیاد لە گەلەکەی خۆی و دراوسێکانی، واتە ئازەربایجانی و ئاسۆری و ئەرمەنی، پشتی بە هێزی دەرەوەیی وەک تورکیا و بریتانیا و ڕووسیا (دواتر یەکیەتی سۆڤیەتی) بەستبوو. نزیک بوونەوە لە تورکیا و هاوکاری کردنی ئەوان بۆ لێدانی ئاسۆرییەکان و کوشتنی ماڕ شەمعون نیشانەیەکی بەرچاوی ئەو پشت بەستن و هاوکاری کردنەی بێگانانە. هەوڵی زۆری سمکۆ لە پێناو پەیوەندی کردن و وتووێژ لەگەڵ کاربەدەستانی ئینگلیزیش کە بابەتی ئەم لێکۆڵینەوەیە بێت، هەمان ئەو ڕاستییە دەردەخات.
لە بەراورد لەگەڵ شۆڕشەکانی پێشووی کورد، سمکۆ زیاترین بایەخی بە پەیوەندییە سیاسییە لاوەکییەکانی خۆی داوە هەر لە تورکیاوە تا بریتانیا و ڕووسیا تەنانەت ئێرانیش، وەک چۆن دوای سەرهەڵدان و شەڕ و پێکدادان لەگەڵ هێزەکانی ئێران دەگەڕێتەوە زێدەکەی خۆی و ناسناوی "سردار نصرت" لە حکوومەتی ئێران وەردەگرێت و تەنانەت ڕەزاشا لە گوندی "چاری" (چەهریق) دەچێتە چاوپێکەوتنی. بەشێک لە هۆکارەکانی ئەو عەتفە واهەیە بارودۆخی ئێران و کوردستان بوویێت لە پەیوەندی شەڕی یەکەمی جیهانی و وەربوونی سوپای ڕووس و عوسمانی بە ناوچەکەدا و پێکهاتنی عیراق و حزووری ئینگلیزەکان لەوێ، هەروەها دامەزرانی دەسەڵاتی کوردیی شێخ مەحموودی بەرزنجی لە سلێمانی و تێکگیرانی تورک و ئینگلیزییەکان لە ناوچەکە.
ئەوەی ئینگلیزەکان بگرێتەوە، سمکۆ لە ماوەیەکی دوورودرێژی دوای ١٩١٨ تا کووژرانی ناجوانمێرانەی لە ساڵی ١٩٣٠ دا، ڕاستەوخۆ لە ڕێگەی نامە نووسین بۆ کاربەدەستانی بریتانیا لە عیراق و بەهۆی کەسانی وەک سەید تەهای شەمزینی و بابەکرئاغای پشدەرەوە پەیامی دۆستی و هاوکاری بۆ ئینگلیزەکان نارد بەڵام ئەو هەوڵانە هیچیان لێ شین نەبوو و یەک دوو دیداریشی لەگەڵ مەئمووورانی پلە چوار وپێنجی حکوومەتی بریتانیا لە عیراق، جگە لە ساردوسڕی و لێک دوورکەوتنەوەی زیاتر، هیچی لێ نەکەوتەوە.
هۆکاری سارد وسڕیی ئینگلیزەکان لە بەرانبەر سمکۆ و بزووتنەوەکەی واهەیە لەم خاڵانەدا پۆلین بکرێت:

1. ئینگلیزەکان هێشتا کێشەیان لەگەڵ شێخ مەحموودی بەرزنجی یەکلایی نەببوەوە و نەیاندەویست کێشەیەکی تازەتر و واهەیە گەورەتر لە کوردستان ئەویش لە ئێران، بنرێتەوە؛
2. ئینگلیزەکان بە تایبەت ئاگاداری پەیوەندەکانی سمکۆ لەگەڵ تورکان بوون و باوەڕی ئەوەیان پێی نەبوو لە حاڵەتی سەرکەوتنیدا گوێ لەمست، یان تەنانەت هاوکارێکی باش بێت بۆیان؛
3. دوابەدوای شۆڕشی مەشڕووتە لە ئێران و هاتنە سەر حوکمی ڕەزاشا، دەسەڵاتی بریتانیا لە ئێران پەرەی سەندبوو و نەیاندەویست ئەو پەیوەندە باشە بۆ خاتری کورد تێک بدەن و ئێرانێک کە بە هی خۆیانیان دەزانی و ئاڵقەیەک بوو لە زنجیرەی حوکم و دەسەڵاتیان هەر لە چینەوە تا هیندستان و ئێران و مێزۆپۆتامیا و میسر، لاواز یا پارچەپارچە بکەن بەتایبەت دوای پەیمان بەستنی ساڵی ١٩١٩یان لەگەڵ وثوق الدولە، هیچ کەس و لایەنێکیان دوور ونزیک بیری لەوە نەدەکردەوە پشتی کحوومەتی ناوەندیی ئێران بۆ کورد،

یان ئاسۆری و ئەرمەنی نیشتەجێی قۆژبنێکی دوورەدەستی وڵاتەکە، بەربدەن.

4. پازدە-بیست ساڵێک بوو دیاردەیەکی تازە لە پەیوەندە نێونەتەوەییەکاندا هاتبووە ئاراوە ئەویش دیاردەی نەوت بوو. نەوتی ناوچەکە سەرەتا فەڕەنسییەکان کەشفیان کردبوو بەڵام دەسەڵاتی بەهێزی سیاسی و سپایی ئینگلیز لە هەموو ڕۆژهەڵاتی ناڤین لە دەست ئەوانی سەندبوو و لەو پرگە تایبەتەدا ئینگلیزەکان خاوەن و دەست ڕۆیشتووی ئێران و عیراق و چاڵە نەوتەکانیان بوون کە لە ڕێگەی هەندێک پەیمانەوە لەگەڵ عیراق و ئێران، هەڵێنجان و هەناردە کردنی 'ئاڵتوونی ڕەش'یان بۆ خۆیان تاپۆ کردبوو؛

5. بازاڕی کەل وپەلی هاوردەی هەردوو وڵاتەکە لە دەست خۆیاندا بوو و نەیاندەویست لە شوێنێکی ستراتیجیکی وەک ئازەربایجان و کوردستان کە دەروازەی گرنگی رۆژئاوای ئێران بوون، بەندوبەستێک دروست بکرێت و هەناردەی شتومەکی بازرگانی و خزمەتگوزاریی بۆ ناوخۆی ئێران تووشی گرفت بێت؛

6. هەر لەو پەیوەندییەدا دەبێ ئاماژە بە دیاردەیەکی دیکە بکرێت: ناوچە دوورەدەستە سەر سنوورەکانی ئێرانی فێئۆداڵی، لە لایەن سەرەک هۆز و فیئۆداڵە گەورەکانەوە بەڕێوەدەبران. خواستی داڕان و دوورکەوتنەوە لە دەسەڵاتی ناوەندیی تازە دامەزراوی سەردەمی ڕەزاشا خواستێکی قانوونمەندی چینایەتی ئەو فێئۆداڵ و سەرەک هۆزانە بوو، کە لە لایەن دەسەڵاتداریەتی ڕەزاشاوە دژایەتی دەکرا- ڕەزاشا، خەونی دروستکردنی حکوومەتێکی ناوەندیی بەهێزی دەبینی و لەگەڵ دەرەبەگ و موجتەهیدانی ئایینی واتە دوو قوتبی دەسەڵاتی نەریتیی سەردەمی فێئۆداڵی لە چوارگۆشەی ئێراندا کەوتبووە شەڕ و بەربەرەکانییەوە. هەربۆیەش زوربەی ئەو سەرەک عەشیرانە، یا دەبوایە گوێڕایەڵی حکوومەت بن یان ساڵانێکی دوورودرێژ لە زینداندا بخەون، یان دەست بدەنە چەک و شەڕەجەنگی حکوومەتی ناوەندی بکەن. هەر ئەوەندەش کە کارەکە دەیکێشایە شەڕی چەکدارانە، حکوومەتی ڕەزاشا بە مستی پۆڵایین وەڵامی دەدانەوە و لە ڕێگەی ناردنی سوپای چەوسێنەری تێرنەخۆری بەرتیل وەرگر و تاڵانکەرەوە و بە یارمەتی سەرەک هۆزانی وەفادار بەخۆی، بێ بەزەییانە لە ڕاپەڕیوەکانی دەدا و سەرکوتی دەکردن. سمکۆ نە یەکەمین و نە دوامین سەرەک هۆزی ڕاپەڕیوی ئێرانی سەردەمی رەزاشا بوو و چارەنووسیشی لەوانیتر جیاواز نەبوو.

گەرچی کەسایەتی سمکۆ خۆی و نەبوونی پێگەی بەرینی کۆمەڵایەتی و دڵڕەقی نواندن لەگەڵ خۆیی و بێگانەش واهەیە بەشێک بووبێتن لە هۆکاری ئەو پارێز و دوورییەی ئینگلیزەکان، بەڵام بێگومان ئەوانە تەنیا بەشێکی بچووکی مەسەلەکە بوون لەبەر ئەوەی ئینگلیزەکان لەگەڵ کەسانی وەک ڕەزاشادا پەیوەندی نزیکیان هەبوو کە لە دڵڕەقی و توندوتیژیدا گرەوی لەهەمووان بردبووەوە. هۆکاری سەرەکی ئەو دووری کردنانە بریتی بوو لە بەرژەوەندییە سیاسی – ئابوورییەکانی بریتانیا لە ئێران و عیراقی تازە دامەزراو لە لایەک و شەڕ و تێکگیرانیان لەگەڵ تورکیا لە سەر سنوورەکانی سێ وڵاتی تورکیا و ئێران و عیراق لە لایەکیتر.

لەبیرمان نەچێت کە پەیمانی سایکس-پیکۆ (١٩١٦) تازە مۆرکرابوو و هەر ئەویش دەرفەتێکی گەلێک باشتر لە فەڕانسەی بۆ دەستوەردان لە ناوچەکە بە ئینگلیزەکان دابوو. ئەوان وەک فەڕانسییەکان لایەنگری ئیستیعماری ڕاستەوخۆ نەبوون و دەسەڵاتیان دەدایە گوێ لەمستە خۆجێ ییەکانی خۆیان وەک ڕەزاشا و شێخ و سەرەک هۆزە عەرەبەکان لە عیراق و سعوودیا و ئوردەن و... بە کردەوەش، وڵاتەکانیان لە ڕێگەی ئەوانەوە بەڕێوەدەبرد.
ئەو چەند فاکتەرە سەرەکییە و هەندێ هۆکاری کەمتر گرنگی وەک سیاسەتی یەکیەتی سۆڤیەت لە ناوچەکە، یەکدەست و هاودەنگ نەبوونی کوردی ڕۆژهەڵات و نەبوونی پڕۆگرام و بەرنامەیەکی ڕۆژین کراوی سیاسیی دژبەرانی ڕەزاشا، کە لەگەڵ گۆڕانکارییە سیاسییەکانی ناوچەدا یەک بگرێتەوە، بە سەریەکەوە بووبوونە جامی جیهان نمای سیاسەتی بریتانیا بۆ دوورەپەرێزی لە سمکۆ و لەوەدا هەموو وەزارەتی دەرەوە، وەزارەتی موستەعمەرات، باڵوێزخانەکانی بریتانیا لە تاران و ئانقەرە و بەغدا، هاودەنگ بوون. مەئموورانی ناوچەیی و حاکمانی سیاسی و سپایی بریتانیا لە هەندێک شار و شاروچکەی باشووری کوردستان وەک سلێمانی و ڕەواندزیش کەم و زۆر لەگەڵ ئەو ڕوانگە گشتییەدا هاوهەنگاو بوون و ئەگەر هەندێک بەرژەوەندیی کاتی و پرگەیی بوویێتە هۆی ئەوەی ڕاسپێرراوی وەک سەیدتەهای شەمزینی و بابەکرئاغای پشدەر داواکاریی سمکۆیان بە بەغدا ڕاگەیاندبێت و پرسی سەڵاح بوون یان نەبوونی چاوپێکەوتنی ئەویان لەگەڵ دامەزراندبێتن، هیچکامیان جیددی نەبوون یاخود، هەموویان کاتیی و بە گوێرەی پێداویستییە کاتییەکانی ڕۆژ بوون؛ لە هەموو حاڵەتێکیشدا ڕووبەڕووی دژایەتی نواندنی بەغدا و لەندەن دەبوونەوە. ئەوە کورتەی باس وخواسێکە کە ماوەی زیاد لە ١٢ ساڵ درێژەی کێشا و تا کووژرانی سمکۆ لە ١٩٣٠ دا هیچ بەروبوویەکی بۆ خۆی و بزووتنەوەکەی و کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و کورد بەگشتی، نەبوو.
ئەوانەی خوارەوە هەندێک بەڵگەی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی بریتانیا لە ناشناڵ ئارکایڤ یان "ئاڕشیوی نەتەوایەتی مەملەکەتە یەککگرتووەکانی بریتانیا"ن کە ئەو ڕوانگەیەی سەرەوە بە ڕوونی دەسەلمێنن (و لەڕاستیدا ڕوانگەکانی نووسەر پشت ئەستوور بەوانە). دیارە ئەگەر هەڵوێستەیەکی دژ یان جیا لەوە هاتبێتە ئاراوە، تاکە کەسی، کاتی و خۆجێ یی بووە و نەگەیشتۆتە هەنگاوێکی جیددی بۆ پەیوەندیگرتنی فەرمیی ئینگلیزەکان لەگەڵ سمکۆ:

1. وێدەچێت لە کۆتاییەکانی شەڕی یەکەمی جیهانیدا مەسەلەی کلدانییەکان لەناوچەکەدا گرنگ بووبێتەوە و بەوە تۆمەتبار کرابێتن کە ڕووسیا و بریتانیایان لە پشتە و دەیانەوێت ئازەربایجان داگیر بکەن و بکەونە شەڕەجەنگی کوردەوە، هەر بۆیەش تورکیا وئێران کەوتبوونە پەلەقاژە و لە ئەنجامدا سمکۆ و ماڕ شەمعوونیان بەگژ یەکتردا کرد و ئەو ڕووداوە ناخۆشەی کووژرانی ماڕ شەمعوون لەلایەن سمکۆوە لە ساڵی ١٩١٩ دا ڕووی دا.

تەنیا یەک لە دەیان فایلی ناشناڵ ئارکایڤ کە سەبارەت بە وڵاتی تورکیای ساڵی ١٩١٩بێت،[6] زیاد لە ٥٠ بەڵگەنامەی سەبارەت بە کلدانی و ئاسۆرییەکانی تێدا پارێزراوە. یەک لە بابەتەکان نامەی مانگی یەک و دووی ئەوساڵەی "شۆرای نەتەوایەتی کلدانی و ئاشۆری" یە، کە ئاڕاستەی

---
[6]. File 4302/44

سەرەک کۆماری فەڕەنسا و للۆید جۆرج سەرەک وەزیرانی بریتانیا کراون. کلدانییە کاثۆلیکەکان نامەیان تەنیا بۆ سەرەک کۆماری فڕەنسا ناردووە بەڵام یەعقووبییەکان بۆ مەلیکەی بریتانیا و شوڕای ناوبراویش بۆ هەر چوار حکوومەتی بریتانیا، فڕەنسا، ئەمریکا و یەکیەتی سۆڤیەتی. لە نامەیاندا بۆ للۆید جۆرج داوایان کردووە ئیجازە بە نوێنەرەکانیان بدرێت لەگەڵ مەندووبی سامی و نوێنەری سیاسی بەریتانیا لە سووریادا وتووێژ بکەن. بەڵگەیەکی دیکەی هەر ئەو فایلە لە لایەن نوێنەرانی کلدانی لە شاری تفلیسی گورجستانەوە بە هەمان ناوەرۆکەوە نێرراوە و بەڵگەنامەیەکی چەندلاپەڕەییش هەیە کە بریتییە لە کۆپی توێژینەوەیەکی دوورودرێژی ٨ ی نوامبری ساڵی ١٩١٨ ی باسیل نیکی تین جێگری کۆنسوولی ڕووسیا لە ورمێ سەبارەت بە کلدانییەکانی دەوروبەری ورمێ.[7]

2. بریتانییەکان بە گشتی خوازیاری هێمنایەتی ناوچەکە و دژ بە ئاڵۆزی و ئاژاوەی ناو ئێران و عیراق بوون. ئەوان تەنیا لەبەر ئەو تاقە هۆکارەش بوویێت هاوکاریی یان پشتگیریی کورد و ئەرمەن و ئاسوری، یان کلدانییەکانیان نەدەکرد و تەنانەت لە بشێوی و ئاڵۆزیی دوای کووژرانی ماڕ شەمعوونیشدا بە هانای ئاسوورییەکانەوە نەچوون. ئەوەی خوارەوە نموونەیەک لە هەڵوێستیانە بەرانبەر بە کورد: ڕاپۆرتی ڕۆژی ٧ ی مانگی ٩ ی ١٩٢١ ی مەندووبی سامی لە بەغدا:

"پێشنیار دەکەم هاوکاریی ڕەسمی سەرەک هۆزە کوردەکان لەوپەڕی سنوورەکانی خۆمان [واتە عیراق] نەکەین بەڵام ئەگەر پێویستی کرد، لە دەرفەتی وەدیهاتنی خواستەکانیان کەڵک وەربگرین بۆئەوەی سەلامەتی سنوورەکانی عیراق زامن بکەین. ناکرێ ئەوە نەزانین کە واهەیە کێشەی ئەوان لەگەڵ حاکمانی ئێستایاندا بتەقێتەوە بەڵام من بە دڵنیایی خۆ لە لایەنگیرییان دەپارێزم. کارەکەی ئێمە تەنانەت بە هەر شێوەیەکی وریایانەش بەڕێوە ببرێت، بەوە تۆمەتبار دەکرێین کە هاوکاریمان کردوون."[8]

3. بەڵگەنامەی ڕۆژی ١٩٢٢/١١/٢ ی مەندووبی سامی لە بەغداوە بۆ وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا لە لەندەن:

"سمکۆ پەیامێکی گەلێک دۆستانەی ناردووە و داوای چاوپێکەوتنی لێمان کردووە. ئەستەم و لە بەر ناسیۆنالیستە کوردەکان[ی عیراق] مەترسیدار دەبێت ئەگەر پێشنیارەکە بدەینە دواوە. ئایا [باڵوێزخانەی بریتانیا لە] تاران پێی سەلاح نییە بە هیچ شێوەیەک قسەی لەگەڵدا بکەین؟"

وەڵامی سرپرسی لۆرەین، باڵوێزی بریتانیا لە تاران (١٩٢٢/١١/٣):

"بە بێ هیچ گومانێک دەبێ وای پیشان بدەین کە هیچ پەیوەندێکمان لەگەڵیدا نییە، دەنا ئێران لای وا دەبێت کە هەر لە سەرەتاوە ئێمە هانمان داوە."[9]

---

[7]. Ibid
[8] . File 3997/34
[9]. E1256/1076/34

4. بەڵگەنامەی ڕۆژی ١٩٢٢/١١/٣ ی سر پرسی کۆکس مەندووبی سامی بۆ لەندەن:

"سمکۆ بە هاتنێکی چاوەڕوان نەکراو و بە ئامانجی چاوپێکەوتنی ئێمە، گەیشتۆتە گوندێکی نزیک هەولێر و دەیەوێت مۆڵەت بدرێت بێت بۆ هەولێر. چ هەڵس وکەوتێکی لەگەڵدا بکرێت باشە؟" [10]

وەڵامی ڕۆژی ١٩٢٢/١١/٧ ی لەندەن:

"باڵوێزمان لە بەغدا هیچ هانی سمکۆ نەدات باشە." [11]

5. بەڵگەنامەی ١٩٢٢/١١/٨ ڕاپۆرتی سر پرسی لۆرەین بۆ لەندەن:

"شکانی سمکۆ لە لایەن سوپای ئێران لە ڕوانگەی بەرژەوەندییەکانی بریتانیاوە شتێکی بەسوودە؛... دەنا ڕێگای بازرگانی و هەناردە کردنی کەل وپەی بریتانی بۆ ناوخۆی ئێران دەکەوێتە مەترسییەوە؛... واهەیە ڕاپەڕینەکە بەرەو باشوورتر [ی ئێران] بکشێت و بگاتە عیراقیش....... دەرەتان دەداتە دراوسێکان، ماسی لە لیخاو بگرن." [12]

6. سر پرسی لۆرەین، ١٩٢٢/١١/٩بۆ ئەتاشەی سەربازیی بریتانیا کە هەواڵی شەڕی مانگی ئۆکوستی ١٩٢٢ی حکوومەتی ئێران دژ بە سمکۆی بۆ ناردووە، دەنووسێ:

"بەهۆی ناسک بوونی پرسی کوردەوە، هیچ هەنگاوێکی ئەرێ یی بەرەو سمکۆ هەڵمەهێننەوە." [13]

7. تێلگرافی سر پرسی لۆرەین لە تارانەوە بۆ وەزارەتی موستەعمەرات:

"حکوومەتی ئێران بە ئاشکرا داوای لە کەمالیستەکان کردووە سمکۆ بگرن. هەروەها شکاتیان هەیە لە شێخ مەحموود، کە لە بانە خەریکی پروپاگەندەی دژ بە ئێرانە لە ناو کورداندا. چۆن دەبێ مۆڵەت بدەین سمکۆ کەڵک لە میزۆپۆتامیا وەربگرێت بۆ پروپاگەندەی دژ بە ئێران لە ناو کورداندا و هانیان بدات بۆ ڕاپەڕین؟ من چەند جار بە دەوڵەتی ئێرانم ڕاگەیاندووە کە ئێمە هیچ بەرژەوەندییەکمان لە هاندانی سمکۆدا نییە. ئێستا ئەگەر بێت و لێی نزیک ببینەوە منیش بە درۆ دەکەومەوە. هیچ جێی پرسیار نییە کە لەبەر حەساسیەتی مەسەلەی کورد [نابێ] بە کردەوە دژ بە سمکۆش هەنگاو هەڵێنینەوە." [14]

نامەی 'کۆلۆنیال ئۆفیس' واتە ئیدارەی موستەعمەرات لە لەندەن بۆ بەغدا:

"شتێکی نەگونجاوە هیچ چەشنە پەیوەندییەکمان بە سمکۆوە هەبێت." [15]

8. لە بەڵگەی ڕۆژی ١٩٢٢/١١/١٣دا، سەرەک وەزیرانی ئێران داوای لە حکوومەتی بریتانیا کردووە:

"ئەگەر سمکۆ هاتە عیراق بیگرن و بیدەنەوە دەست ئێمە." [16]

---

10 . Ibid
11 . Ibid
12 . E12242/1076/34
13 . E12343/1076/34
14 . E12399/1076/34
15 . Ibid
16 . E12542/1076/34

بۆچوونی ڕۆژی 1922/12/1 ی باڵوێزخانەی بریتانیا لە بەغدا سەبارەت بەو داواکارییە:

"سمکۆ لە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی ئێمەدا نییە؛ ئەگەر بێتە ئێرە و ببێتە پەنابەری سیاسی لە لامان، پەیمانێک لە نێوان عیراق و ئێراندا نییە کە بەگوێرەی ئەو بدرێتەوە بە ئێران. بەڵام باهەر نەیەتە ناوچەکەمان."[17]

9. ئەتاشەی سپایی ئینگلیز هەواڵی تێکشکانی سمکۆ و چوونی بۆ تورکیای ناردووە بۆ لەندەن و گوتوویەتی ئەفسەرێکی ئێرانی چۆتە تورکیا بۆئەوەی داوای ئەوە بکات ڕادەستی ئێرانی بکەنەوە.[18] لە نامەیەکی دیکەشدا نووسیویانە کۆپی نامەیەکی ١٩٢٢/١٢/٥ ی "شەیبانی" ناو، ئەفسەری فەرماندەی سپا لە سابلاغ بۆ سمکۆمان گەیشتۆتە دەست. لەو نامەیەدا نووسراوە:

"ئەمیر لەشکر جەنەڕاڵی فەرماندەی لەشکری غەرب ئیجازەی پێداوم پێتی ڕابگەیێنم کە ئەو لێبووردنە گشتییەی وا لەم دوابیەدا لە لایەن وەزیری جەنگەوە راگەیێنرا، تۆش دەگرێتەوە."

10. بەڵگەنامەی ڕۆژی ١٩٩٣/١/٢ ی مەندووبی سامی بۆ وەزارەتی موستەعمەرات لە وەڵامی تێلگەرافی ئەواندا:

"یاریدەدانی ئێمە بە سەید تەها گەورە کراوەتەوە و ڕاست ڕانەگوێزراوە. من تەنیا وەک ناوەندێک بۆ پشتگیریی کێشەکانی باکووری عیراق و کوردستان کەڵک لە سەید تەها وەردەگرم بۆئەوەی لەبەرانبەر هێرشی تورک لە ناو عیراقدا راوەستن. فەرمانی جیددی پێدراوە هیچ کارێک لە پەیوەندیی کوردانی ئێراندا نەکات؛ بەرگری لە سمکۆش دەکرێت بۆ ئەو کارە. سمکۆ پێش ئەوەی لێبووردنی لە لایەن حکوومەتی ئێرانەوە پێ بدرێت داوای لە من کردبوو لە لایەن ئەوەوە نێوبژیگەری بکەم. ئێستا ئەو ئازادیی تەواوی هەیە بگەڕێتەوە ئێران." [19]

11. بەڵگەنامەی ١٩٢٤/٤/٥، باس لە وتووێژی ئەتاشەی سوپایی بریتانیا لەگەڵ ڕەزاشا دەکات:

"ڕەزاشا گوتی شێخ مەحموود پیاوێکی مەترسیدارە و لەناوبردنی بۆ هەردوو وڵاتی ئێران و بریتانیا جێی بایەخە. گوتم ژن و منداڵی هاتوونەتە مەریوان و واهەیە خۆیشی بێتە ئەوێ. گوتی هەوڵ دەدەم مەسەلەکە ڕوون بکەمەوە. گوتم هەواڵی سمکۆت هەیە لە کوێیە؟ گوتی لەگەڵ تورکان لەوتووێژداین، سمکۆ لەوێیە بەڵام وانییە تورک بیگرن و ڕادەستی ئێمەی بکەنەوە." [20]

12. چەند بەڵگەنامەی ساڵی 1930 باسی کووژرانی سمکۆ بە دەست ئێرانییەکان دەکەن و دەڵێن دەمگۆی ئەوەش هەیە کە چەند سەرەک هۆزی کوردی عیراقیش لەو عەمەلیاتەدا کووژرابێتن و منداڵەکانیشی لە عیراق نیشتەجێ بووبێتن.[21]

---

[17] . E13446/1076/34
[18] . E8869/6/34
[19] . E229/7/34
[20] . E2886/26/34
[21] . E4210/4196/34, E4208/195/34, E4877/E5093/34 & E5576/4196/34

ئەنجام

سمکۆ پەروەردەی هەل ومەرجێکی سیاسی-کۆمەڵایەتی-عەشیرەتی بوو لە جوغرافیایەکی تایبەتمەندی نێوان ئێران، عوسمانی و عیراقی تازەدامەزراودا. ئەو وڵاتانە تەنیا بە ڕواڵەت سەربەخۆ بوون و حاکم و بەڕێوەبەری بەکردەوەی هەموو ناوچەکە، زلهێزە ئیستعمارییەکان بە تایبەت ئینگلیز بوو. نەریتی پەیوەندیگرتنی ڕێبەرانی شۆڕشی نەتەوەیی کورد لەگەڵ زلهێزەکان بە ئامانجی کەڵک لێوەرگرتنیان لە پێناو ئامانجی سەربەخۆیی کورد دەگەڕایەوە بۆ سەردەمی شۆڕشی شێخ عوبەیدیللای شەمزینی (١٨٨٠) و تەنانەت پێش ئەویش. سمکۆش، وەک گەلێک سیاسەتمەداری تورک و عەرەب و ئێرانی، لە ناو ئەو نەریتەدا دەژیا و سیاسەتی دەکرد. لە ناو دەیان سەرەک وەزیرانی ئێرانی سەردەمی پەهلەوییەکاندا تەنیا یەک دوو کەس نەبێت هەرهەموویان ئەنگلۆفیل (واتە لایەنگری سیاسەتی ئینگلیز) بوون و سیاسەتی ئەوانیان لە بەرژەوەندیی وڵاتەکەیاندا دەدیت، ئەو یەکدووکەسەش کە وا نەبوون، یا ئاڵمانۆفیل (لایەنگری ئاڵمان) بوون یان ڕووسۆفیل (لایەنگری ڕووس). سمکۆ لە ڕاستیدا هیچکام لەوانە نەبوو بەڵام هەوڵێکی زۆری دەدا بۆ ئەوەی بتوانێ پەیوەندی بە ڕووس و ئینگلیزییەکانەوە بگرێت بەڵام بەرژەوەندییەکان ئەوان لە ئێراندا لەوە گەورەتر بوو کە ناپارێزی بکەن، سمکۆ لەخۆ بگرن و پەیوەندییان لەگەڵ ئێرانییەکان بپچڕێت، بەتایبەت ئینگلیزەکان لە عیراقیشدا حاکمی سەرەکی بوون و کەم تا زۆر نەیاندەخواست کوردستانی باشوور لە کێشەی سمکۆ و کوردی ئێرانەوە بتلێت.

بێ هیوایی لە ئینگلیزەکان سمکۆی دەگەڕاندەوە سەر ئەوەی پشتگیریی تورکەکان مسۆگەر بکات – حکوومەتێک کە یەکەم دوژمنی کەیانێ کوردی بوون و نەیاندەویست لە کوولەکەی تەریشدا ناوی دەسەڵاتدارییەکی کورد ببیسن! هەربۆیەش ئەگەر جاروبارە دەراوێکیان بۆ خۆش دەکرد یا چەکێکیان دەدایە، تەنیا لە پێناو ئەوەدا بوو ماری دوژمنانی خۆیان بە دەستی ئەو بگرن، وەک گرتشیان و بە کوشتنی ماڕ شەمعوون، هەر هەموو گەلی ئاسۆرییان پێ لە خاک و ئاوی ئابا ئەجدادییان هەڵکەند و کردیاننە کۆچبەری بێ ئاو و خاک، کە دوای ئەو ڕووداوە و شەڕی ئاسۆری و موسوڵمان لە ورمێ، ئیتر لە هەموو ئیمپراتۆریەتی مێژوویی ئاشوور، تاقە یەک بستە خاکیان بەدەستەوە نەماوە؛ بەداخەوە سمکۆو سپای کورد بوونە کەرەسەیەک بۆ جێبەجێبوونی ئەو سیاسەتە گڵاوە. ئەوە تەنیا بەشێکی بچووک بوو لە سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی حکوومەتی تازەدامەزراوی تورکیای دوای شەڕی یەکەمی جیهانی، سیاسەتێک کە ئەنجامێکی دیکەی جینۆسایدی گەلی ئەرمەن و ڕاگواستن و کوشتاری کوردانیش بەشێکی دیکەی بوو و تا ئێستاش هەر هەیە.

سمکۆ کاتێ لەوانیش بێ هیوا دەبوو، ڕووی دەکردەوە ئێران و بە ئەمنیەتی هۆزەکەی و پلە وپایەیەکی حکوومی بۆ خۆی ڕازی دەبوو بەڵام ئێرانییەکان لە جیاتی سمکۆیەکی سەربزێوی خاوەن دەسەڵات، تەنیا ئارەزووی دیتنی جەنازەکەیان دەکرد- ئارەزوویەک کە درەنگتر هێنایانە دی!